

"ממעין החיים"

מאמרי מוסר מהמשגיח הגה"צ רבי חיים וואלקין שליט"א

'ואהבת לרעך כמוך' - לימוד פנימי מעמיק בטובתו של האחר

באגרת הגר"א הביא ש"שואלים לאדם בדינו המלכת את חברך בנחת רוח". ולכאורה יש להעיר, מה העניין של שאלה זו בשעה שהאדם עומד לדין בשמיים, והרי 'המלכת את חברך' זו שאלה פרטית בבין אדם לחבירו, ומהו ההקשר לדינו הכללי של האדם?! אולם נראה לבאר בזה, כי מה ש'שואלין לו לאדם בשעת דינו, המלכת את חברך בנחת רוח' - זו שאלה לאדם על יסודות והשקפת עולמו, על מה יסדת ובנית את עולמך?! כי הלא האדם נברא ב'צלם אלוקים' ומחמת זה יש בתוכו רוממות ומעלה גדולה, עד שחייב כל אדם לומר 'בשבילי נברא העולם'. והאדם נשאל בשמיים האם עמד לפניו תמיד ההסתכלות של 'רוממות' האדם - כי כשהאדם מסתכל על חברו ועל עצמו כעל 'צלם אלוקים' אז בודאי שבאופן פשוט הוא רץ 'להמליך' את חברו. נמצא שזה לא שאלה על דבר פרטי אלא על השקפת חיים - לראות כל אחד בצלם אלוקים. ולכן שואלין שאלה זו בשעת דינו של אדם, כי בשמיים רואים כאן תביעה עמוקה ומקיפה, תביעה על מה בנית ויסדת את עולמך!

וזהו כרעיון דברינו שלפי היסוד של 'בצלם אלקים עשה את האדם' - ניתן לבנות ולהשתית את כל ההשקפה על בני אדם, וכך יהיה יותר קל לאדם 'להמליך' את חברו כי זה כבר נמצא במעמקי הכרת שכלו. נמצא שזה 'כלל יותר גדול', כי על פי זה כלל ההתייחסות לבני אדם מקבלת אופי אחר.

אמנם חשבתי לבאר על דרך המוסר הסתכלות ומבט אחר במחלוקת רבי עקיבא ובן עזאי. שלפי דבריהם יש כאן ב' דרגות של חיובים במצוות בין אדם לחבירו: **א.** מצד 'ואהבת לרעך כמוך' - יש חיוב רק של 'כבוד' לחבירו. **ב.** ואילו מדין 'זה ספר תולדות אדם' - החיוב הוא לא רק 'לכבד', אלא גם ובעיקר מוטל על האדם ללמוד ולהבין את חברו - להבין את הדרכים של השני כדי לדעת במה הוא חסר ולמה הוא זקוק, בדיוק כפי שלומדים ספר. וזוהי דרגה הרבה יותר גבוהה מאשר רק 'לכבד' את חברו, ולכן 'זה כלל גדול מזה'. ולמדים אנו מכאן לימים אלו, כי מוטל עלינו חובה קדושה ביותר לקיים בצורה מעמיקה ופנימית את שיא המדרגה במצוות 'ואהבת לרעך כמוך', והוא: להתייחס וללמוד את חברינו בדרגת 'זה ספר תולדות אדם' - להיכנס לתוך ליבו ורגשותיו, לדעת מה הוא חסר ובמה אפשר לעזור. ורק אז כאשר נדקדק בהידור בכבוד חברינו, נוכל גם לתקן את עוון

בפרשתנו מובא הפסוק "לא תקום ולא תטור את בני עמך - ואהבת לרעך כמוך אני ה'" (יי"ט י"ח). שהוא עיקר עניין ותיקון הימים הללו, שבהם נפטרו עשרים וארבע אלף תלמידי רבי עקיבא על 'שלא נהגו כבוד זה בזה'. ועל כן עלינו ללמוד ולהעמיק במשמעות מצוות 'ואהבת לרעך כמוך' - כדי שנדע איך לתקן בימי הספירה הללו את עניין ציווי זה.

בתורת כהנים (ד' י"ב) מובא בפסוק זה, על מצוות 'ואהבת לרעך כמוך': "אמר רבי עקיבא זה כלל גדול בתורה, בן עזאי אומר זה ספר תולדות אדם - זה כלל גדול מזה".

ובביאור הדברים כתב ה'חפץ חיים' שם לבאר את משמעות מחלוקתם של רבי עקיבא ובן עזאי. וז"ל: "זה כלל גדול בתורה - דכל מה דעלך סני לחברך לא תעביד. 'זה כלל גדול מזה' - דאי מקרא קמא הוא אמינא הרי אדם שהוא בזוי יכול לומר גם אני אבזה את חברי, שאיני מקפיד גם אם מבזים אותו. אבל מפסוק 'זה ספר תולדות אדם' שמוזכר בו 'בדמות אלוקים עשה אותי', כלל גדול מזה כי את מי אתה מבזה - את דמות דיוקנו של מקום", עכ"ל. ויסוד הדברים לפי ביאורו, שרבי עקיבא אומר שהחיוב של 'ואהבת לרעך' הוא: 'כמוך', לפי איך שהאדם אוהב וחס על כבודו שלו - כך בדיוק עליו לדאוג על כבודו של חברו כאילו הוא שלו. אבל לפי זה, במקרה שהאדם לא חס על כבודו שלו ממילא גם לא יהיה מוטל עליו החיוב של התורה לכבד את חברו יותר מידי. ועל כך אומר בן עזאי 'זה ספר תולדות אדם גדול מזה' - שיש ציווי אחר לגמרי שיותר חזק מהכלל גדול בתורה, והוא: החיוב לכבד את חברך מצד 'תולדות אדם' - שהאדם יכיר בכך שחברו הוא יציר כפיו ודמות דיוקנו של מקום. ומשכך, אף אם האדם איננו חס על כבודו שלו עדיין יהיה מוטל עליו לכבד את חברו בכל כוחו, וזה 'כלל גדול מזה'.

ובטעם דבריו נראה לומר כי מצד 'ואהבת לרעך כמוך' - לא קל לו להאדם ללמוד מהאנוכיות שלו על אהבת חברו, והשכל לא מסייע לזה. מה שאין כן מצד 'זה ספר תולדות אדם' - מבין האדם כי הנשמה של כל יהודי ויהודי זה חלק אלוה ממעל, וכמו שעליו להיות חזר בכבוד כלפי 'המקום' זהו גופא המחייב גם לכבוד הבריות - והרי בכבוד המקום כבר מורגל הוא בשכלו. ואחת מן הדרכים היסודיות להגיע לכבוד המקום הוא קודם כל להכיר במעלת נשמתו, ולכך בא הביטוי 'למען יזמרך כבוד' - שמדבר על הנשמה.

לתרומות והנצחות ניתן לתרום דרך 'נדרים פלוס' ובאתר המכון - או ליצור קשר במייל

שנאת חנם שבגינו נחרב הבית ושבעונו מתו עשרים וארבע אלף תלמידי רבי עקיבא.

ידוע המעשה עם הבעש"ט שראה שני שיכורים מתגוללים ברחוב, ואמר אחד מהם לחבירו: "איון, אתה לא יודע כמה אני אוהב אותך". וענה לו חברו השיכור: "אם אתה כל כך אוהב אותי האם אתה יודע מה כואב לי ומה חסר לי?!" – כי אהבה אמיתית היא לדעת מהו מצבו של השני. וצריך ללמוד ממעשה שיכורים זה, שהפרופורציה לאהבה ולכבוד אמיתי הוא: 'להיכנס ולדעת באמת מה חסר לחבריני, ובמה אפשר לכבד ולרומם אותו ביותר'. וכדבריני, שהחיוב המוטל על האדם כלפי חברו הוא לא רק 'לכבד' כפשוטו, אלא ובעיקר להביט על זה כיעל ספר תולדות אדם' - ללמוד ממש כמו ספר את כבודו ורגשותיו של חבריני, והדברים נפלאים.

והנה שמעתי ממו"ח ר' יוסף ענגל ז"ל על הרבי ר' שמחה בונים מפשיסחא זצ"ל, שאחד מבניו היה ממונה על הכנסת אורחים של החסידים שהיו מגיעים לשבת. ופעם הוא שאל לבנו: "מה חידשת בסוגיא דהכנסת אורחים?! וענהו הן: "חידשתי, שכאשר אורח מגיע לכאן לשבת אז לפני שאני נותן לו לאכול אני מראה לו איפה הוא יושן – כי אז הוא יותר רגוע ויאכל לתיאבון". הרי שצריך לקיים כל מצווה של בין אדם לחבירו עם לימוד ממש במהותו של השני - להיכנס לנפשו ולליבו. והיא מדרגה נשגבת בבין אדם לחבירו ובדין 'ואהבת לרעך כמוך'.

אבי מורי הרש"ד וואלקין זצ"ל כתב לי פעם בשם הגאון ר' שמעון שקאפ זצ"ל, שאמר: "שכמו שצריכים לשבור את הראש כדי ליישב קושיא אחת של רבי עקיבא איגר – לא פחות מכך מוטל על האדם להתאמץ כדי ליישב קושיא שיש לו על הנהגת חברו". עד כדי כך לימוד בכבוד חבריני מוטבע בחובת נפשנו!

הגאון רבי יצחק הוטנר זצ"ל היה מביא מה ששמע בשם ר' שמחה בונים מפשיסחא זצ"ל: "שהרי ידוע כי לכל בריאה שנבראה בעולם יש מטרה מהות ותפקיד, ולצורך מה נברא ראש עקום?! וענה בזה: "שנברא להאדם ראש עקום – כדי שידון את חברו לכף זכות!" מבהילים הדברים עד היכן הם מגיעים.

בגמרא ביבמות (סב:) מובא המעשה עם עשרים וארבע אלף תלמידי רבי עקיבא, ש"כולם מתו בפרק אחד מפני שלא נהגו כבוד זה לזה". אך יש להעיר, כי בגמרא אמנם אנו רואים שסיבת העוון והחטא של תלמידי רבי עקיבא היה בזה "שלא נהגו כבוד זה לזה" - ואילו במדרש ראינו שחטאו בכך "שהיתה עיניהם צרה אלו באלו", ואכן צריך להבין מהי סיבת חטאם האמיתית של תלמידי רבי עקיבא?!

מהמשגיח דפונוביז הגאון רבי יחזקאל לונשטיין זצ"ל שמעתי שתייך בזה, שאמנם חטאם הגלוי היה בכך 'שלא נהגו כבוד זה לזה' - אך הם כיסו זאת בטענה כי מה שלא נהגו כבוד איש בחבירו היה רק לשם שמיים כדי לשבור את המידות ולעקור את מידת הכבוד, ואם כן הרי

לכאורה לא חטאו בכך! אך באמת בפנימיות העניין גילה להם רבי עקיבא לאחר מכן: כי חטאם האמיתי והפנימי היה בכך 'שהיתה עיניהם צרה זו בזה' - זה לא הגיע משבירת המידות אלא פשוט מתוך חוסר מידות פנימית ונגיעות אישיות, ולכך אין סתירה מדברי המדרש. **אך לפי דרכנו חשבתי לבאר** ולפשט שאלה זו בצורה בהירה ומיוחדת. שאין זו סתירה כלל בין הגמ' לדברי המדרש, שאכן חטאם היה בב' חלקים - כי בציווי וחיובי התורה לאדם בכבוד חברו ישנם ב' דרגות: א. ואהבת לרעך 'כמוך' - חיוב של כבוד, וכנגד זה חטאו בכך 'שלא נהגו כבוד זה בזה'. ב. 'זה ספר תולדות אדם' - חיוב של לימוד מעמיק ורחב בכבוד חבריני, וכנגד זה ענה רבי עקיבא ש'היתה עיניהם צרה זה בזה' - שהם לא רצו לפתח את ראייתם ולראות בראייה רחבה ומעמיקה יותר את חבריהם, כפי חובת דרגת 'זה ספר תולדות אדם', ויש כאן ב' ענינים נפרדים ושונים.

ראינו עוד כדברים הללו אצל משה רבינו ע"ה. שכתוב בפסוק: "ויגדל משה ויצא אל אחיו וירא בסבלותם", ועל זה ביאר רש"י: "נתן עיניו וליבו להיות מיצר עליהם". ודבר תמוה הוא, כי הרי משה רבינו ע"ה ראה בכל תקופת ילדותו את ה'וירא בסבלותם' - את הסבל והקושי של אחיו בני ישראל, ומדוע רק עכשו הוא רואה בסבלם? אלא רואים אנו מכאן יסוד גדול, שבאמת כדי להרגיש ולראות את הסבל של השני צריך לפעול ב'ויצא אל אחיו' - לצאת וללמוד את השני ממש! וכפי שמבאר רש"י 'נתן עיניו וליבו'. כי כדי להיות מנהיג ולראות בסבל השני צריך התאמצות נשגבת יותר, ורק כאשר האדם נכנס לתוך ליבו של השני – הוא יוכל לראות את הסבל והצער של השני, וכפי שמשה רבינו לא ראה או הרגיש עד שיתן עיניו וליבו ורק אז זכה ל'ויגדל' - להיות מנהיגם של ישראל, כי גם כדי להיות מנהיג צריך להגיע לדרגה של 'מיצר עליהם'.

בימי הספירה הללו עלינו לזכור ולחדד לעצמנו, כי ה'לימוד בכבוד חבריני מוטבע בחובת נפשנו' – ועל האדם להתבונן ולראות בראייה עמוקה לתוך חייו של חברו כדי לדעת איך לכבדו! וזהו עיקר ענין מידת 'בין אדם לחבירו' וזהו שיא המדרגה במצוות 'ואהבת לרעך כמוך', לפי ביאוריני. ועל האדם לפעול ב'ויצא אל אחיו' - לצאת מההסתכלות התמידית לתוך חייו שלו ולהביט במבט חודר גם לתוך נפשו וצרותיו של חברו. כך צמח 'ויגדל משה' להיות מנהיגם של ישראל, ורק כך ניתן יהיה לכפר על סיבת חורבן בית המקדש וסיבת פטירת עשרים וארבע אלף תלמידי רבי עקיבא.

[נכתב ע"פ הבנת השומע ובאחריותו]

העלון להודש סיון ו'חג שבועות'
יצא בעז"ה בשבוע פרשת במדבר

ניתן להוריד עלונים ולקבל תוכן נוסף באתר 'ממעין החיים':
www.memayan.com

נתרם לזכות זה העלון ר' מייבאל ב"ר פדהאל נקש שיחי' וכל משפחתו שיחי'

- ולזכות אברהם מאיר בן אסתר צבאח שיזכה לבן זכר - ולזיווג הגון לבה"ח אריאל שרגא בן ניצה שיחי' -

לקבלת העלון במייל - בעברית, אנגלית, ובספרדית, להפצה באזורכם ניתן לכתוב ל: memayan7@gmail.com